

**»PAULUS DE BREBERIO BANUS CROATORUM DOMINUS  
ET BOSNE«**

Nada Klaić

Gornji naslov bana Pavla potječe s njegovog pečatnika što se nedavno pronašao u Zadru<sup>1</sup>. Taj je sretni nalaz uzrokom da se u najnovijoj historiografiji pojavljuju neki radovi o banu Pavlu i njegovu odnosu prema budimskom dvoru odnosno o njegovu političkom položaju uopće<sup>2</sup>. Budući da su neki od tih radova zaista neobični — u njima se na znanstveno neopravdan način nastoje »ispraviti« neka dosad opće prihvaćena mišljenja o banu Pavlu — neće biti na odmet ponovo porazgovoriti o tim problemima. Naime, u najnovije se vrijeme, kako je spomenuto, pojavljuje pokušaj da se ban Pavao proglasi »monarhom« s naslovom »dominus Croatorum« i da se odrede svaka važnost ispravi Andrije III Arpadovića iz 1293. g. Kao što se može razabrati nije riječ o nekim bezazlenim sitnicama iz života bana Pavla nego o problemima koja zadiru u osnovna pitanja iz bribirske prošlosti. Ako bi se naime dokazalo da je ban Pavao zaista bio »dominus Croatorum« i neki »monarh«, onda je čitava hrvatska historiografija bila u teškoj zabludi jer je odricala banu Pavlu mjesto koje mu je u hrvatskoj prošlosti pripadalo. Stoga je nužno potrebno ispitati tko je u ovim pitanjima pogriješio i ima li doista razloga i mogućnosti da bana Pavla svrstamo »među najveće hrvatske vladaoce«! Smijemo li tvrditi da je ban Pavao »mogao u onom interesnumu uzeti da je htio« i »kraljevsku krunu«! Da li je uopće i ukoliko Pavao mogao biti »nastavljač hrvatske državnosti« koju je mogao tobože povezati »s krunom«!<sup>3</sup>

Oba ova pitanja lakše će se riješiti ako se obuhvati problematika u cijelosti, tj. ako se odnos Bribirci — Andrija III osvjetli politikom ne samo budimskog nego i napuljskog dvora prema Pavlu i njegovoj braći. Treba, dakle, *prvo* riješiti pitanje:

<sup>1</sup> Vidi Janko Belošević, *Pečatnik hrvatskoga bana Pavla I Bribirskog iz Zadra*, »Diadora«, sv. 3, Zadar 1965, str. 159—167.

<sup>2</sup> Vidi S. Antoljak, *Ban Pavao Bribirski »Croatorum dominus«*, Radovi inst. JAZU u Zadru XIX, 1972, str. 5—62; M. Pandžić, *Diplomatičko-povijesna analiza povelje hrvatsko-ugarskog kralja Andrije II (III) kojom se bribirskom knezu, hrvatskom banu Pavlu Šubiću podjeljuje nasljedno banstvo (1293 g.)*, Arhivski vjesnik, XVI, Zagreb 1973, str. 327—360.

<sup>3</sup> S. Antoljak, *n. dj.*, str. 60.

## Kako i kada postaje Pavao »banus Croatorum«?

Prije nego što prijedemo na rješavanje tog nimalo teškog pitanja valja poći u hrvatsku prošlost do prvih tragova *banske titule* i ispitati da li se pojavljuje i prije kraja XIII. st. naslov »banus Croatorum«? Jer je odavno poznato da je *historijsko pravo* jedan od najbitnijih elemenata na kojem i vladari i »samozvanci« odnosno »uzurpatori« temelje svoju vlast. Banski je naslov od prve pojave u X. st. do bana Pavla dovoljno poznat i istražen pa će nam dati odgovor zašto ban Pavao uzima upravo titulu »banus Croatorum«<sup>4</sup>.

Bez obzira koji mu se pridjev dodaje — da li *hrvatski, hrvatsko-dalmatinski* ili *primorski* — banski naslov ostaje u Hrvatskoj i Slavoniji stoljećima oznaka za najvišu čast među vladarskim činovnicima. Ban je vladarev zamjenik. Pri tome nije toliko odlučno da li ban »čitave Slavonije« ima zaista vlast od Drave do Jadrana ili njegovu vlast ograničavaju drugi velikaši koji nose iste naslove. A u vezi s banskom čašću Pavla i Mladina Bribirskog valja upozoriti još na jednu činjenicu: njihovi suvremenici i suparnici *Babonići* i *Gisingovci* također ne nastoje prisvojiti za sebe ni jedan drugi naslov osim banskoga! To drugim riječima znači da su oni kao i Bribirci svijesni činjenice da se najsigurnija oligarhijska vlast može izgraditi na banstvu. Austrijski će vojvoda doduše počastiti Babonića i naslovom *dux*<sup>5</sup>, ali taj laskavi, namjerno izabrani naslov nije nikakav protudokaz tvrdnji da su Babonići sami sebe nazivali samo banovima. Uostalom, treba u vezi s tim raspravljanjem posebno naglasiti da za historičara nije mjerodavno kako naše ljude naslovljuju različite kancelarije od papinske i napuljske do habsburške. Odlučno je ono što se zbiva u zemlji, dakle naslovi koje upotrebljava i daje budimski dvor kad se obraća različitim dostojanstvenicima u »regnumu«. Stoga nije potrebno ni bana Pavla nazivati »dominus Croatorum« samo zato što je jednom napuljski dvor ili papinska kancelarija iz nemara ili neznanja upotrijebila taj naslov.<sup>6</sup>

Pokušajmo razmotriti u najvažnijim crtama<sup>7</sup> *naslove i položaj bana »u primorskim stranama«* (partes maritime, maritima) za dvjestogodišnje vladavine Arpadovića. Već primjeri prvih arpadovskih banova su vrlo poučni. Naime, vrlo je važno da bana *Kledina* Kolomanov sin Stjepan ne imenuje samo *banom*, nego i »*vladarem*« (princeps), a usto vrši *Kledin* i čast *zadarskog kneza*! Sam *Kledin* ističe da je »per gratiam dei et jussu domini mei Stephani regis princeps hujus provincie et banus«<sup>8</sup>. Provincija kojom *Kledin* upravlja je Dalmacija, pa je jasno da se *Kledinova* banska čast odnosi na Hrvatsku. *Zadarski prior Vitača* zove *Kledina* izričito »kraljevskim banom« (regalis banus).<sup>9</sup>

<sup>4</sup> Vidi V. Klaić, *Poriijeklo banske časti u Hrvata. Hrvatski bani za narodne dinastije. Hrvatski bani za Arpadovića (1102—1301)*, Vjesnik zem. arhiva, I, Zagreb 1899, str. 21—26, 65—72, 129—138, 231—243.

<sup>5</sup> T. Smitčiklas, *Codex diplomaticus regni CDS, VIII*, str. 418 (= dalje CD).

<sup>6</sup> Karlo II naziva Pavla 1295 g. (CD VII, str. 205) »Paulus banus maritimus, dominus Croatorum«, ali je po sadržaju privilegija jasno da mu potvrđuje doživotno banstvo — o čemu će još kasnije biti riječ — a ne spominje nikakvo »gospodstvo« nad Hrvatinama.

<sup>7</sup> Detaljnije o banovima vidi u spomenutom radu V. Klaića (bilj. 4).

<sup>8</sup> CD II, str. 393.

<sup>9</sup> CD II, str. 393.

Međutim, Kolomanovi nasljednici nemaju ni prilike ni mogućnosti postavljati banove na jadranskoj obali. Njihova je vlast ondje do vladanja Bele III gotovo nepoznata. Zato se tek za Bele III i ponovnog pripojenja Zadra ponavlja situacija iz početka stoljeća<sup>10</sup>. Maur je 1182. g. »comes et tocius maritime prouincie studiosus exercitator«<sup>11</sup>. Nešto kasnije imenuje Bela Dionizija banom Hrvatske i Dalmacije. On presuđuje okružen hrvatskim županima<sup>12</sup>. Ali, Damjan Desinjin je ne samo zadarski knez, nego i »Dalmacie princeps«<sup>13</sup>! Uz njega je prvi poznati *podban* (vicebanus) Makarije<sup>14</sup>.

Bela III se 1194. g. odlučio da svog sina Emerika kruni posebnom *hrvatsko-dalmatinskom krunom*! Tako se u datacijama zadarskih isprava pojavljuje Emerik (Henrico filio eius (sc. regis Bele) bis coronato Dalmaciam et Croaciam feliciter gubernante)<sup>15</sup>. Premda Emerik ne dolazi na Zadar, Damjanova je vlast ograničena na Zadar.

Poznata borba između Emerika i Andrije svršava u krajnjoj liniji pozitivno po Hrvatsku i Dalmaciju, jer je Andrija izborio *hrvatsko-dalmatinsko vojvodstvo* te nosi naslov »dux Dalmacie et Chroacie«<sup>16</sup>. Budući da ova promjena nije samo formalna, Andrija, ima dovoljno razloga da proširi svoju vlast i nad Zadar. Čini se da tada i herceg i kralj imaju svoje banove.<sup>17</sup>

Četvrti križarski rat i smrt Emerika unose promjene u načinu vladanja primorskim krajevima. Premda se u Andriji pratinji nalazi 1205. g. ban Merkurije<sup>18</sup>, njegova je vlast vrlo vjerojatno ograničena samo na Slavoniju<sup>19</sup>. Isto vrijedi i za njegove neposredne nasljednike u časti<sup>20</sup>. Takva situacija ostaje do Andrijina odlaska na Istok kad Poncije de Cruce postaje upravitelj (gubernator) Hrvatske i Dalmacije<sup>21</sup>. Tako se 1217. g. prvi put nakon četvrtog križarskog rata čula riječ kraljevskog najvišeg činovnika i na jadranskoj obali. Njegov nasljednik je *Ochuz*, koji priznaje u jednoj presudi, da je sišao »ad maritima« upravo zato da raspravlja o banskim pravima<sup>22</sup>. Andrija mu daje i potrebne ovlasti, jer ga imenuje banom Hrvatske i Dalmacije.

Međutim, već 1222. g. Andrija II uvodi *novost* koja će do kraja stoljeća utjecati negativno na upravu u našim zemljama. Naime, on daruje *banat s nekim županijama* svojoj ženi Jolanti »u *miraz*« (in dotalicium)<sup>23</sup>. Nije odlučno pri tom činu što Jolanta ne preuzima stvarnu vlast u povjerenim krajevima, ali je kobno bilo to da su članovi vladarske kuće otad mogli raspolagati i banatom. Vidjet ćemo da će se za

<sup>10</sup> U Zadar najprije dolazi Farkaš »palatinus comes domini regis Ungarie« (CD II, str. 172).

<sup>11</sup> CD II, str. 180, 181.

<sup>12</sup> CD II, str. 185, 189.

<sup>13</sup> CD II, str. 223. U Zadru smatraju Damjanov principat važnijim od kneževske časti i zato notar Blaž, pišući 1190 g. ispravu o vraćanju Mauna samostanu sv. Krševana datira: Damiano Desinlle inclito principe eidem civitati principante«.

<sup>14</sup> CD II, 234.

<sup>15</sup> CD II, 267.

<sup>16</sup> CD II, 290.

<sup>17</sup> Ako je Andrijina darovnica zagrebačkom dekanu Baranu autentična, onda bismo smjeli zaključiti da i kralj i herceg imaju svoje banove (CD II, 353, 355).

<sup>18</sup> CD III, str. 52.

<sup>19</sup> Naime, Merkurije je šomodjski župan, pa je malo vjerojatno da vrši u isto vrijeme bansku čast na jadranskoj obali.

<sup>20</sup> Vidi V. Klaić, *n. dj.*, str. 236 i d.

<sup>21</sup> CD III, str. 165.

<sup>22</sup> CD III, str. 202.

njegovim primjerom povesti potkraj stoljeća i Andrija III koji će svojoj majci prepustiti upravu nad svim zemljama do jadranske obale.

O organizaciji banata u trećem desetljeću XIII. st. teško je tvrditi nešto sigurno jer je suviše veliki broj nepouzdanih isprava. Čini se ipak točnim mišljenje V. Klaića da se za hercega Bele *prvi puta* javlja naslov *primorskog bana* (de maritimis banus).<sup>24</sup> No, zbog razumijevanja kasnijeg položaja bana Pavla valja istaknuti da je uz spomenutog primorskog bana Vojinka još jedan ban! To je Aladar koji nosi naslov *bana čitave Slavonije* (tocius Sclavonie).<sup>25</sup> Prema tome, potreba je za podjelom banata na dvije časti tako jaka da herceg Bela pristupa toj reformi, ali tako da ostavlja netaknut naslov bana čitave Slavonije, koji je do tog vremena obuhvaćao sve hrvatske zemlje do mora. Takav nejasan odnos između spomenutih banskih naslova ostat će do banovanja Pavlova te će i on sam pokušati da iz tog dvojstva izvuče za sebe što više koristi.

Provala Tatara natjerala je Belu IV da pokuša što čvršće vezati uz sebe primorske krajeve. To, kao i potreba da nagradi vjerne pristaše, potiče Belu na korak na koji se do njega nije odvažio ni jedan Arpadović. Naime, Bela je 1242. g. imenovao *Dionizija* ne samo *banom čitave Slavonije*, nego i *hercegom, vojvodom* (dux). Tako Dionizije postaje prvi vojvoda nekraljevskog roda. On će te naslove nositi do svoje smrti.<sup>26</sup> Dionizije upravlja samostalno »čitavom Slavonijom«, tj. područjem od Drave do Jadrana.

Ipak u promijenjenim prilikama nakon Dionizijeve smrti Bela više neće imenovati novog hercega. Banom čitave Slavonije imenovan je 1248. g. dotadašnji palatin Stjepan (iz porodice Gut-Keled).<sup>27</sup> Obavještavajući Trogirane o toj svojoj odluci, Bela IV ističe da šalje bana Stjepana »ad partes maritimas« s potpunom vlašću »reedificandi et plantandi honestos et probos ad etiam reprobos destruendi«. <sup>28</sup> Čini se, međutim, da Bela daje Stjepanu i čast »kneza Triju polja« (comes trium camporum),<sup>29</sup> što valja upamtiti s obzirom na to da i Bribirci nose tu čast već u XIII. st. Kad je ban Stjepan imenovan štajerskim kapetanom (1254. g.), kralj mu doduše ostavlja i banat, ali upravu u primorskim stranama povjerava drugim ljudima. Tako na primjer 1259. g. vodi rat s Poljičanima neki »comes Buthco« koji je »dei et regis gratia maritimus banus«. <sup>30</sup>

Velika reforma kojoj pristupa Bela IV 1260 g. (nakon gubitka Štajerske) učinila je gotovo suvišnom bansku čast u slavonskoj vojvodini. Naime, Bela daje slavonsko vojvodstvo mlađem sinu Beli kojega zbog malodobnosti zamijenjuje majka Marija. I Marija dolazi »u kraljevstvo Slavoniju« (in regnum Sclavonie) prije svega zbog toga »ad ordinandum et informandum totum statum ducatus carissimi fili nostri ducis Bele«. <sup>31</sup>

<sup>23</sup> CD III, str. 214. Honorije III potvrđuje Jolanti »specialiter autem banatum cum omnibus pertinentiis suis, comitatum de Warastin cum pertinentiis eius, comitatum Sumugiensem cum suis... et alia que karissimus in Christo filius noster (Andreas) rex Ungarorum, illustris vir tuus in dotalicium tibi concessit«.

<sup>24</sup> N. dj., str. 243.

<sup>25</sup> CD III, str. 247.

<sup>26</sup> Vidi CD IV, str. 185, 186, 192, 225, 229, 265, 303.

<sup>27</sup> V. Klaić, *Povijest Hrvata*, I, Zagreb 1972, str. 264.

<sup>28</sup> CD IV, str. 346.

<sup>29</sup> CD IV, str. 391.

<sup>30</sup> CD V, str. 124.

<sup>31</sup> CD V, str. 202.

dakle da vlada mjesto sina. Iz Tomina je djela poznato do kakvih sukoba dolazi na primjer između kraljice i Splitsana odmah čim se kraljica nastanila u Kninu. Ipak je sedmo desetljeće XIII. st. ispunjeno porodičnim borbama — osobito između Bele i starijeg sina Stjepana — i to će biti jedan od razloga da je već 1261 g. uz hercega Belu imenovan za bana čitave Slavonije Roland.<sup>32</sup> Kao njegov pomagač pojavljuje se odjednom u izvorima 1263 g. ban Stjepan,<sup>33</sup> iz izvora je nemoguće utvrditi da li je to onaj isti Stjepan, nekadašnji štajerski kapetan ili neki drugi velikaš. No, to u tom trenutku nije bitno, jer je važnije svakako da pomagač bana čitave Slavonije ponovo nosi naslov »*banus maritimus et comes trium camporum*«. <sup>34</sup> Stjepan je usto još i *kliški knez* (comes de Clisia).

Tek 1268 g. preuzima herceg Bela samostalnu upravu vojvodine, ali se i tada njegova vlast jedva osjeća u nekim dijelovima Hrvatske. Njemu je postavljen kao ban čitave Slavonije Henrik Gisingovac.<sup>35</sup> Međutim, 1269 g. umire herceg Bela, ja njim iduće godine i Bela IV tako da vlast preuzima Stjepan. Za njegova kratkotrajna vladanja ban čitave Slavonije je Joakim Pektar<sup>36</sup> koji vrši tu čast i u početku vladanja novog vladara kralja Ladislava. U Slavoniji ga tada zamjenjuje ban Matija. Za Joakimova nsljednika Mauricija<sup>37</sup> — koji nosi naslov *primorskog bana* — splitski je knez Pavao Bribirski koji će 1272 g. preuzeti od Mauricija i spomenuti banski naslov. Iz pisma što ga Ladislav upućuje banu Pavlu razabire se da je došlo do sukoba bana s Trogiranima pa je to bez sumnje glavni razlog da Pavao gubi banat u korist novoga bana Nikole. Nikolu šalje Ladislav u primorje s naslovom »bana čitave Hrvatske i Dalmacije«, a povjerava mu i upravu nad Gackom.<sup>38</sup>

Premda se Pavao vraća na bansku stolicu, njegovo ime uzalud tražimo u dignitariju arpadovskih listina u posljednjim desetljećima XIII. st. Uzrok toj, inače neobičnoj pojavi, valja po svojoj prilici tražiti u novoj upravnoj promjeni nad zemljama krune sv. Stjepana. Naime, 1280 g. se Ladislavova majka ne zadovoljava više s naslovom »regina Hungarie«, nego uzima naslov »vojvotkinja mačvanska i bosanska i u Požegi i Vukovu kao i u ostalim županijama podvrgnutim našoj jurisdikciji«. <sup>39</sup> Elizabeta opravdava taj svoj korak mladošću svoje djece, Ladislava i Andrije koji su, kako kaže, tako nejaki da je kraljevstvu potrebna čvrsta ruka. Već dvije godine zatim Elizabeta se naziva »*ducissa tocius Sclauonie*« i ona potpuno samostalno odlučuje na onom području koje je podvrgnuto njezinoj vlasti. Uz nju je Petar »ban čitave Slavonije« koji usto drži baranjski komitat i Garešnicu.<sup>40</sup> S obzirom na to da se i Ladislavova žena zove Elizabeta, a i ona je »regina Hungarie«, kraljica — majka uzima naslov »maior regina Hungarie«. <sup>41</sup>

Vlast bana Pavla — on je još *banus maritimus* — ograničena je na Hrvatsku. On i njegova braća imaju velike brige zbog Venecije koja

<sup>32</sup> CD V, str. 204.

<sup>33</sup> CD V, str. 245.

<sup>34</sup> CD V, str. 245, g. 1263.

<sup>35</sup> V. Klaić, n. dj., str. 273.

<sup>36</sup> Joakim je i splitski knez (CD VII, str. 1, 3, 5).

<sup>37</sup> CD VI, str. 30.

<sup>38</sup> CD VI, str. 109, 118.

<sup>39</sup> CD VI, str. 337. »... in ducatus de Machou et de Wazna et in comitatibus de Pasega et de Wolkou ceterisque comitatibus nostre iurisdictioni subiectis«.

<sup>40</sup> CD VI, str. 446.

<sup>41</sup> Vidi npr. CD VI, str. 627, g. 1288.

nastoji doći do čitavog teritorija neretvanske kneževine. Sklapajući mir s Venecijom, Pavlovi poslanici doduše preuzimaju ranije obveze omiških knezova,<sup>42</sup> ali ni jednom riječju ne spominju ugarskog kralja Ladislava! Pavla priznaju hrvatski gradovi Nin i Skradin, što dolazi do izražaja u datacijama isprava što ih izdaju.<sup>43</sup> Međutim, u dalmatinskim gradovima se Pavlovo ime ne spominje, jer su ondje knezovi drugi članovi bribirske obitelji. U posljednjim godinama XIII. st. osjeća se Pavlovo nastojanje da službeni naslov primorskog bana zamijeni *banstvom u čitavoj Slavoniji!* Sudimo li po sačuvanom Pavlovu pečatniku, on najkasnije 1300 g. uzima *neslužbeno* naslov »*banus tocius Sclavonie*«. <sup>44</sup> Takvu će legendu imati i njegov pečat na poznatoj ispravi Rabljanima (1307 g.). Međutim, nedavno je J. Belošević našao u Zadru Pavlov pečat koji ima drugačiju legendu. Natpis na pečatniku glasi: *PAULUS DE BREBERIO BANUS CROATORUM D(omi) N(u)S ET BOSNE*. Uzevši u obzir činjenicu da se Pavao tek 1299 prvi put naziva »banus Croacie et Dalmacie«, Belošević je nađeni Pavlov pečatnik datirao između 1299 i 1312 g.<sup>45</sup> Premda gornji Pavlov naslov iz 1299 g. nije sačuvan u originalu, nego u lošem prijepisu<sup>46</sup> te zato nije pouzdan, ipak ostaje činjenica da posljednje godine XIII. st. Pavao sam uzima naslov *banus Croatorum* i odbacuje dotadašnji naslov *banus maritimus*. Pavao je izvan svake sumnje namjerno nejasan pojam primorskog banata zamijenio jasnijim, tj. banatom nad Hrvatima, želeći očito i na taj način dati na znanje da je podijelio vlast s članovima svoje obitelji. Ali, to je legenda na pečatu, da tako kažemo, za »unutarnju« upotrebu. Naprotiv, kad ban Pavao nastupa prema vani, kad na primjer sklapa ugovor s Goričkima, onda uzima pečat koji ima drugačiju legendu. Na njemu se Pavao predstavlja kao ban čitave Slavonije, dakle nosi tobože čast koju mu nikad nije pošlo za rukom steći ili dobiti. Možda je, uostalom, uzeo takav naslov zato što se potajno nadao da će novi vladar kojega dovodi na prijestolje njegov brat Juraj ipak odobriti proširenje njegove vlasti do Drave. Iako se na kraju uvjerio da je banat čitave Slavonije ostao njegov »*pium desiderium*«, Pavao ga zadržava u natpisu svog pečata sve do svoje smrti. Naslov *dux* koji Pavao ima na svojem novcu preuzet je iz suvremenog mletačkog novca, kojega vjerno kopira i stoga ne odražava stvarne Pavlove naslove.<sup>46a</sup>

### Odnos Bribiraca prema budimskom i napuljskom dvoru.

Uspon Bribiraca do dinastičke vlasti gotovo je nemoguće pratiti bez poznavanja njihova odnosa prema suparničkim kućama u Budimu i Napulju u posljednjem desetljeću XIII. st. Upravo u to doba počinje njihov put prema oslobođenju od stvarnog vrhovništva Arpadovića i Anžuvina.

<sup>42</sup> Obećavaju na primjer da neće dirati duždeve ljude, da će redovito slati jamstvo, da neće ploviti sjevernije od crte Ankona — Susak itd.

<sup>43</sup> Vidi npr. CD VI, str. 684.

<sup>44</sup> CD VII, str. 395; J. Belošević, *n. dj.*, str. 162.

<sup>45</sup> *N. dj.*, str. 164.

<sup>46</sup> CD VII, str. 331.

<sup>46a</sup> Vidi S. Rendjeo, *Novci Pavla Šubića, bana Hrvatske i gospodara Bosne. Prinos hrvatskoj numizmatiki*, »Numizmatika«, sv. II—IV, 1934—1936, Zagreb 1937, str. 94—105.

Dok do smrti kralja Ladislava Bribirci ipak nekako štite interese ugarskog kralja, 1290 g. se situacija bitno mijenja, jer se dva dvora počinju natjecati za njihovu naklonost. U početku ima Andrija III dosta uspjeha na jadranskoj obali. Sklapajući mir 1291 g., Splićani su i Trogirani spremni održavati mir na čast »slavnog kralja Ugarske«, a primit će i bana kojega on postavi.<sup>47</sup> No, napuljski vladar ne smije čekati da mu Andrija III, ili, kako ga često naziva, »invasor«, preotme naklonost Bribiraca. On će ih najprije privući izdajući dozvolu za izvoz žita, a zatim će im malo polaskati nazvavši ih »gospodarima čitave Slavonije i Dalmacije«. Žito se vozi »ad partes Sclavonie et Dalmacie ad munienda castra Pauli bani, Georgi et Mladeni fratrum dominorum totius Sclavonie et Dalmatie«.<sup>48</sup> Zar je potrebno tražiti odgovor na pitanje zašto odjednom Bribirci postaju »gospodari« Hrvatske i Dalmacije? Vrlo je karakteristično naime da će oduševljenje Anžvinaca postepeno jenjavati ukoliko će prijestolje i kruna sv. Stjepana biti bliže anžvinskim kandidatima. Nije im, dakako, padalo na pamet da Bribirce nazovu »gospodarima« Hrvatske i Dalmacije tada kad im je trebalo priznati bar nešto od onoga što su u tim zemljama stvarno uživali.

No, i Bribirci su oprezni. S napuljskim dvorom ne pregovaraju svi članovi obitelji — prije svega od dvora se daleko drži sam Pavao — nego Juraj i Mladin. I dok Andriji III ne preostaje drugo nego Henriku Gisingovcu priznati »banat čitave Slavonije«,<sup>49</sup> Karlo II hvali Jurja i Mladina zbog njihova otpora »invazoru«.<sup>50</sup> Karlova žena Marija Arpadović, koja uz ostale kraljevske naslove nosi i ugarski, žuri se proglasiti svog sina *Karla Martela ugarskim kraljem*. Jer, kako se kaže u proglasu o krunidbi, nakon smrti njezina brata Ladislava nije bilo zakonitih nasljednika i kraljevstvo je propadalo; stoga ona postavlja svog sina »ad eiusdem regni Hungarie sedem et regimen atque in ipsius regni regem«. Ona mu predaje kraljevstvo sa svim pravima onako kako ga je uživao njezin brat Ladislav, tj. »cum hominibus, vasallis, honoribus, dignitatibus, principibus, marchinatibus, ducatus, comitatibus, civitatibus castris, villis, insulis, planis, montibus, aquis maritimis, iuribus, iurisdictionibus, meri mixtique imperii et gladii potestate, nec non servitiis, tributis, rationibus et pertinentiis suis omnibus, tam infra quam extra regnum ipsum ad idem regnum spectantibus«. Zbog majčinske mu ljubavi Marija najzad prepušta »omne dominium directum et utile ipsius regni«.<sup>51</sup> Karlo je tada okrunjen i uveden u čast. Ovo se imenovanje novog ugarskog kralja u dalekom Napulju niti ne osjeća na istočnoj jadranskoj obali. Juraj Bribirac produžuje početkom 1292 g. mir s Mlecima kao da ugarski kraljevi uopće ne postoje. Znajući to, Karlo II se obraća i *Ivanu*, sinu bana Henrika Gisingovca nagrađujući ga tobože zbog službe koji je učinio pokojnom Ladislavu.<sup>52</sup> Koliko uopće nije bilo važno što će mu »pokloniti« pokazuje sadržaj Karlova pisma. On daje Gisingovcima »za vječno« i »u plemeniti feud« (in pheidum nobile) dvije ugarske županije! Ako je pismo i stiglo do Gisingovaca, oni zaista s njegovim

<sup>47</sup> CD VII, str. 17.

<sup>48</sup> CD VII, str. 57.

<sup>49</sup> CD VII, str. 62, g. 1291.

<sup>50</sup> CD VII, str. 65.

<sup>51</sup> CD VII, str. 67–68.

sadržajem nisu mogli ništa učiniti. Utoliko više što je Karlo II u to vrijeme u Ugarskoj jedva poznat.

Sasvim se drugačije mogao upotrijebiti privilegij što ga sredinom 1292 g. dobivaju *trogirski trgovci*. Jer Karlo piše svojim činovnicima da »mercatores de Tragurio de pertinenciis nostri regni Hungarie« primaju, kad dođu k njima, časno i zaštićuju ih.<sup>53</sup> Ali, ova zaštita je imala svoju cijenu. Karlo se naime ne ustručava od Trogirana i Spliciāna zahtijevati »iuramentum fidelitatis«, pa se u Trogiru užurbano vijeća što i kako odgovoriti napuljskom kralju. Najzad prevlada mišljenje da se ne prizna legitimnost Karlovoj krunidbi, jer »qui se regem facit Hungarie, solet se coronari in tali civitate, unde illi qui coronaretur in regimine Hungarie, intendimus obedire«. <sup>54</sup> U trogirskom vijeću pada i prijedlog da se banu Pavlu ništa ne oda o tim raspravljanjima i tek kad je prevladalo mišljenje o negativnom odgovoru, šalje se poslanik i banu. Trogirani su oprezni i zato što im očito nije poznato ništa o vezama Bribiraca s napuljskim dvorom.

Međutim, natjecanje se između dvorova za pristaše nastavlja. Andrija III privlači zagrebački kaptol darujući mu gradečke prihode.<sup>55</sup> Ljeti 1292 g. poslana su iz Brignana dva pisma. Jedno je upućeno *Vladislavu Nemanjiću*,<sup>56</sup> a drugo *banu Pavlu*.<sup>57</sup> Karlo hvali Vladislava za usluge koje je učinio njegovu sinu i zato ga nagrađuje potvrdom sinovljeve darovnice za *slavonski dukat* (de ducatu Sclauonie). On mu daruje čitav dukat izuzevši zemlje koje uživaju ban Radoslav i njegova braća kao i one koje drže knezovi Dujam i Ivan Krčki.

Gotovo istog sadržaja je i poznati Karlov privilegij *banu Pavlu*. Karlo II uzima u obzir usluge bana Pavla i njegove braće učinjene njegovu sinu Karlu, a nada se da će i ubuduće raditi za njega te stoga potvrđuje sinovljeve »concessionem, donacionem et confirmationem« ovih prava: 1. potvrđuje darovnicu za *Drežnik*, »*Suczunu nuy*« i *Pset* i za teritorij koji se pruža »odatle sve do granica pokrajine koja se zove Bosna«. 2. potvrđuje im sve ono što im je dao njegov sin Karlo »od Hrvatske i Dalmacije, to jest koliko se proteže od granica zahumskog kneštva do Senja, Gacke i Modruša sa svim barunima, vazalima, gradovima, utvrdama i selima kao i otocima (koji pred obalom leže u moru) i svim pravima i pripadnostima da ih drže, njima upravljaju, imaju ih i posjeduju slobodno i po svojoj volji«. <sup>58</sup> Slično pismo odnosno povlasticu izdaje Bribircima i kraljica Marija.<sup>59</sup>

<sup>52</sup> CD VII, str. 80.

<sup>53</sup> CD VII, str. 95—96.

<sup>54</sup> CD VII, str. 124.

<sup>55</sup> CD VII, str. 96, 97.

<sup>56</sup> CD VII, str. 103.

<sup>57</sup> CD VII, str. 104—105.

<sup>58</sup> CD VII, str. 104—105. »Karolus II. . . de speciali gracia et certa sciencia concessionem, donacionem et confirmationem eisdem fratribus et heredibus ac successoribus quibuscunque ipsorum ex eis legitime descendentibus, facte per prefatum Karolum, primogenitum nostrum regem Hungarie de territorio, bonis et iuribus infrascriptis, videlicet: tenimento seu territorio, quod Dyeshnich vulgariter appellatur, nec non progeniem seu generationem, que vocatur Suczunuy et Pset, que est iuxta territorium predictum, et ab inde usque ad confinia provincie, que dicitur Bosna; ac etiam de eo, quod dictus primogenitus noster Hungarie rex dictis fratribus et predictis heredibus eorum concessit et donavit de Chroacia et Dalmacia, quantum scilicet protenditur a finibus comitatus de Chelum usque Segniam, Gazecham et Modrussiam cum omnibus baronibus, vasallis, civitatibus, castris et villis ac omnibus infra se positis maris insulis adiacentibus, et omnibus iuribus et pertinentiis suis . . .«

<sup>59</sup> CD VII, str. 105.



Prelete li se sadržaji Karlovih povlastica ili točnije potvrđnica odmah će upasti u oči da napuljski vladar i njegov sin ne žele preuranjenim povlasticama jednom velikašu na račun drugoga odbiti potrebne pristaše. Bribircima je potvrđeno uživanje prava samo u onim dijelovima Hrvatske koji ne pripadaju krčkim knezovima. Zato se u potvrđnici njihova vlast ograničava na zapadu područjem Senja, Gacke i Modruša, a na istoku Humom. Ako pomno pročitamo sadržaj potvrđnice lako ćemo se uvjeriti da Bribirci stvarno ne dobivaju od napuljskih vladara ništa! Jer ili im daju pravo koje već uživaju ili ono što nisu mogli steći. Bribirci tobože smiju »držati« ili »upravljati« barunima i vazalima, premda se u tadašnjoj Hrvatskoj i predobro znalo kakva su prava bana Pavla i njegove braće. Ta Pavao može uživati samo *banska prava* i ni jedan mu od hrvatskih velikaša ne bi dopustio više. A sličan je odnos Bribiraca i prema dalmatinskim gradovima. Ondje imaju *kneževska prava* koja nikakav anžuvinski privilegij ne može izmijeniti. Prema tome, znamenita potvrđnica oca i sina iz 1922 g. nije ni u čemu izmijenila položaj Bribiraca u Hrvatskoj i Dalmaciji. Stoga nije neopravdan zaključak da je takva »darovnica« izdana namjerno, tek toliko da se Bribirci uvjere u naklonost napuljskog dvora, naklonost koja bi se mogla pretvoriti u znatno veću zahvalnost produže li braća raditi i dalje za novog ugarskog kralja.

No, dok je oprez napuljskog dvora u tom trenutku nekako opravdan, ne smijemo očekivati oduševljenje Bribiraca nakon što su primili spomenutu potvrđnicu. Trebalo je očekivati njihov pokušaj da se radije nagode s budimskim dvorom.

Uostalom, da napuljski dvor još ne misli povlasticama privlačiti hrvatske i slavonske velikaše pokazuje slična Karlova potvrđnica izdana potkraj iste godine banu *Radoslavu Baboniću*. Radoslav se po svoj prilici obratio na napuljski dvor s molbom da mu Karlo potvrdi ono što mu je već darovao pokojni kralj Ladislav. Premda nije poznata neka Ladislavova darovnica Babonićima — to uostalom u tom času nije bilo ni odlučno — Karlo II ne vidi razlog da ne udovolji Radoslavovoj molbi. Ali, Karlo ni ne zna točno što je Radoslav dobio od njegova ujaka i zato mu daje sasvim općenitu potvrđnicu dopuštajući mu »pravedno i mirno« uživanje svega što ima<sup>60</sup>. I ova napuljska potvrđnica dokaz je da je dvor ušao tek u početne pregovore sa slavonskim i hrvatskim velikašima. Potvrđuje se velikašima ono što imaju, a ponekad se odobrava i manje nego što uživaju. No, velikaši se također ne žure činiti usluge čovjeku koji tjera s prijestolja Andriju III. Štoviše, gottovo svi surađuju s oba vladara. Tako ban Radoslav Babonić zahtjeva od Andrije III Želin u Tropolju kao naknadu za usluge koje mu je učinio, kad je, unatoč neprilika, doveo u Ugarsku Andrijinu majku Tomasinu<sup>61</sup>. Za ovom slijedile su darovnice za Vrbas, Glaž, Petrinju, Vinodol, Okić, Podgorje i Samobor, dakle za imanja i posjede koje je ban Radoslav u to vrijeme držao.

<sup>60</sup> CD VII, str. 114.

<sup>61</sup> CD VII, str. 146—147.

Koliko jasno osvjetljuje duh onog vremena činjenica da se u trenutku kad Radoslav prima spomenutu darovnicu njegovo poslanstvo vraća s napuljskog dvora!<sup>62</sup>

Međutim, Karlo II i kraljica Marija prenose sredinom 1293. g. na svog sina Karla neka vladarska prava dajući mu »liberum arbitrium et plenam potestatem conferendi in eodem regno Ungariae terras, castra, villas, honores, banatus, dignitates et libertates«. Oni će zajedno sa svojim sinom Karlom primiti u milost sve one »banos, comites, nobiles, plebeios et cuiuscunque conditionis (homines)« za koje Ladislavova udovica kraljica Elizabeta izjavi da su vjerni Karlu<sup>63</sup>. Ovo »osposobljavanje« Karla za vladanje samo je prvi ozbiljan korak na putu do prijestolja do kojeg ne može doći bez pomoći iz ugarskih i hrvatskih zemalja.

A odaziv iz Ugarske nije unatoč Karlove krunidbe velik. Doduše, šalju se poslanstva i napuljski su vladari spremniji nego ranije nadoknađivati štete što ih njihovi ljudi nanose dalmatinskim i drugim trgovcima, ali nitko ne postavlja u našim stranama pitanje kad će Karlo doći u Ugarsku. S druge strane, Andrija III uspijeva uvjeriti velikaše kako je »predodređenjem božanske blagosti« upravo on i to po nasljednom pravu stekao prijestolje i krunu. Njega su velikaši prihvatili kao »prirodnog gospodara« (ut dominum naturalem) i okrunili su ga krunom sv. Stjepana<sup>64</sup>, prava koja su mu u krajnjoj liniji omogućavala da je priznat zakonitim ugarskim kraljem u svim svojim zemljama. Prema tome, za Bribirce nije bilo sumnje u to kome treba da se obrate žele li potvrditi svojih časti. Stoga Karlo II uzalud šalje 1293. g. »sprovedno pismo« (licentiam et securitatem plenariam) banu Pavlu, bratu mu Jurju ili bilo kome drugome između Bribiraca<sup>65</sup>. Ni jedan se od braće ne želi kompromitirati putom u Napulj, bar ne tako dugo dok se ne zna što namjerava s njima učiniti Andrija III. Ako je dakle negdje 1293. g. došlo do pregovora između vitezova (viri militares) primorskog bana Pavla i njegove braće Jurja i Mladina s kraljem Andrijom III, onda to nije bilo ni slučajno ni neočekivano. Andrija je, kaže se izdanoj ispravi, primao česte bribirske poslanike, a i sam im je slao svoje, a ti su poslanici zahtijevali da kralj prizna Bribircima više od onoga što su uživali za njegovih predšasnika (ut... ipsorum patrum nostrorum munificentibus aliquid superaddere dignemur). Zato Bribirci zahtijevaju u nasljedstvo i »primorski banat sa svim banskim pravima, koristima, prihodima i dohotcima« (donando scilicet eis et eorum haeredibus, heredumque successoribus banatum maritimum cum iuribus, vtilitatibus, redditibus et prouentibus vniuersis)<sup>66</sup>. Bribirci su naprotiv spremni služiti kralju u svim kraljevskim vojničkim pohodima protiv vanjskih i domaćih ne-

<sup>62</sup> CD VII, str. 151—152. Štoviše, Karlo III je Radoslavljevog viteza Ladislava iz Ozlja primio među svoje dvorjanike.

<sup>63</sup> CD VII, str. 144.

<sup>64</sup> CD VII, str. 97.

<sup>65</sup> CD VII, str. 145.

<sup>66</sup> CD VII, str. 163.

prijatelja s 500 konjanika i to onako kako uzmognu; u pohod će ići bilo tko od Bribiraca vješt ratovanju<sup>67</sup>.

Ponuda Bribiraca dolazi Andriji III u pravi čas. Ta on je već više od dvije godine na prijestolju, a Bribirci ga još nisu priznali. S druge strane, oni mu sami nude svoju službu koju smatraju nadoknadom za nasljedno banstvo koje ni jedan ugarski vladar nije dotad priznao ni jednom velikašu. Andrija dakle nema razloga odbiti uvjete Bribiraca, utoliko više što mu ovi prvi pregovori s hrvatskim velikašima pružaju izvanrednu priliku da im pokuša nametnuti vlast svoje majke vojvotkinje Tomasine Morosini! Jer Tomasina se ne zadovoljava s opsegom vojvodske vlasti kakvu je uživala Elizabeta. U jednoj kasnijoj ispravi Tomasina nosi naslov »*ducissa tocius Sclauonie et gubernatrix parcium citradanubialium usque ad maritima*«, dok je Andrija III u spomenutim pregovorima naziva »*maritimarum partium principissa*«<sup>68</sup>.

Prema tome, uvjeti koje Andrija III dodaje bribirskom prijedlogu o službi, tražeći od braće »najvjerniju i najodaniju podložnost«, kao i dužne darove prema svojoj majci, bez sumnje su ogorčili Bribirce. Andrija im doduše daje primorski banat ne samo po nasljednom pravu, nego i »iure proprietatis et perpetui domini«, a obećaje im i mnoge druge kraljevske darove, ali ih ipak ne može privući na svoj dvor.

Ovo ispitivanje snaga između budimskog dvora i Bribiraca bilo je za Bribirce vrlo korisno. Igrajući otvorenim kartama, Andrija im je dovoljno jasno pokazao što želi tako da ga Bribirci otad izbjegavaju. Pavao i njegova braća neće više nuditi svoju službu ugarskom kralju, a još manje će od njega moliti potvrdu časti i položaja koji imaju u Hrvatskoj i Dalmaciji. Upravo taj neodvisan položaj Bribiraca od budimskog dvora primorat će suparnički napuljski dvor da se još više približi hrvatskim dinastima. Počinje se ponovo žitom. Iz Apulije se smije ponovo izvesti do 1000 salma žita<sup>69</sup>. Karlo II zove Pavla k sebi u Napulj želeći se s njim posavjetovati »super prosecutionem negotii nostri predicti regis Vngarie«<sup>70</sup>. Da Pavao ne posumnja o njegovim namjerama, izdaje mu posebnu ispravu za sigurnost. Ta »*securitas*« vrijedi i za njegovu braću Jurja i Mladina<sup>71</sup>. Desetak dana zatim izdaje im Karlo novu »*securitas*« i zadaje svoju kraljevsku riječ da im se ništa neće dogoditi<sup>72</sup>.

Razlog zbog kojega se Bribircima ne žuri u Napulj je bez sumnje nespремnost napuljskog dvora da Pavlu i braći prizna položaj koji tada uživaju u Hrvatskoj i Dalmaciji. Na takav zaključak upućuje činjenica da se sredinom 1295. g. Karlo II ipak odlučio izdati hrvatskim dinastima *svojevrsnu povlasticu*. Čitajući njezin sadržaj razabrat ćemo da je izdana

<sup>67</sup> CD VII, str. 163—164. »... assumentibus eisdem suo haeredumque suorum nominibus cum quingentibus militibus apparatus habentibus militem in expeditionibus nostris regalibus, siue contra hostes nostros externos siue aduersus domesticos inimicos, ... sollicite et solerter nobis assistere praecipua fide et sincera deuotione, solo studio, toto conamine, toto posse et hoc vel in personis propriis vel saltem fratribus, filiorum, necessariorumque suorum prsonis idoneis decenter et sufficienter habentibus experientiam militem«.

<sup>68</sup> CD VII, str. 214, 164.

<sup>69</sup> CD VII, str. 177.

<sup>70</sup> CD VII, str. 178.

<sup>71</sup> CD VII, str. 178.

<sup>72</sup> CD VII, str. 180.

»pro futuro«. Naime, Karlo II pristaje i hoće (consentimus et volumus) da njegov sin, ugarski kralj Karlo »ostavi banu Pavlu doživotno banat ili bansku vlast u hrvatskim i dalmatinskim stranama onako kako je sam banat držao i kako ga sada drži«<sup>73</sup>. Dakle, ovaj privilegij nije prava potvrda doživotnog banstva! Bila bi to u onom slučaju da je sačuvan tekst prave povlastice Karlova istoimena sina, a to nije. Po svemu se čini da Karlo Martel umire prije nego što je stigao izdati spomenutu povlasticu. Pa i u slučaju da je Karlov prvorodenac zaista izdao takav privilegij, on je priznavao Bribircima manje nego što su imali, jer u njemu nisu ni spomenuta Pavlova braća. Osim toga, Pavlu je priznata banska čast doživotno i on nije mogao biti siguran da će Anžuvinci priznati banstvo i njegovim nasljednicima.

Karlo Martel zaista umire ostavivši za sobom malu djecu tako da mjesto njih vladaju i dalje Karlo II i Marija. Veze se između Bribiraca i napuljskog dvora nakon 1295. g. doduše ne prekidaaju, ali nije ponovljena ni darovnica o doživotnom banstvu iz 1295. g. Možda je Bribirci nisu ni zahtijevali. Jer nova potvrđnica Karla II iz 1298. g. izdana Pavlu i njegovoj braći samo je potvrda onoga što im je već prije dao Karlov sin Karlo Martel. Naime, Karlo II potvrđuje braći »gradove, utvrde, sela, zemlje i posjede u ugarskom kraljevstvu i Slavoniji te u dalmatinskim i hrvatskim stranama« koje su imali ili će imati ubuduće<sup>74</sup>. Stvarno beznačajna potvrđnica koja u tom trenutku niti što daje niti oduzima Bribircima. Slična je sadržaja nova potvrđnica iz iduće godine<sup>75</sup> samo s tom razlikom da Pavao i braća dobivaju zemlje koje uživaju »in feudum nobile«! No, kako je Karlo II sve sigurniji u odanost Bribiraca, prvi put se u jednom anžuvinskom privilegiju pojavljuju *uvjeti* uz koje su braća dužna služiti Karlu Robertu. Bribirci su dužni vjerno služiti i dovesti, kad ustreba, *brojnu vojsku u pomoć* (cum copioso exercitu iuxta posse nobis assistere teneantur). Dakle, darovnica koja za prilike u Hrvatskoj ne znači ništa — jer što je to »plemeniti feud«? — a za nju su Bribirci ipak dužni služiti novome kralju ako zasjedne na ugarsko prijestolje.

Tako su Bribirci najzad doznali da će i napuljski dvor zahtijevati od njih službu s »brojnom vojskom«, činjenica koja ih je bez sumnje odvratila od Anžuvinaca. Naime, Pavao se okreće od napuljskog dvora i prepušta svom bratu Jurju da i dalje pregovara s Anžuvincima. Zato se ne odaziva pozivu koji mu 1300. g. šalje Karlo II tražeći od njega da zajedno sa svojim bratom prati Karla Roberta od Manfredonija dalje<sup>76</sup>. No, unatoč takva ponašanja Pavao dobiva od napuljskog dvora *godišnju penziju* u visini od 100 zlatnih uncija (ili 1000 salma žita)<sup>77</sup>.

<sup>73</sup> CD VII, str. 205—206. »... consentimus et volumus, quod dictus rex Ungarie primogenitus noster eidem Paulo bano concedat in uita sua banatum seu dominium banatus in Croatinis et Dalmatinis partibus existentem, secundum quod banatum ipsum tenuit et nunc tenet«.

<sup>74</sup> CD VII, str. 313. »... civitates, castra, villas, terras et possessiones in regno Ungarie et Sclauonie ac partibus Dalmacie et Croacie constituta, que siue tenuerint ab hactenus, siue... Karolus primogenitus noster Ungarie rex ipsis concesserit vel donarit... confirmamus«.

<sup>75</sup> CD VII, str. 353.

<sup>76</sup> CD VII, str. 368.

<sup>77</sup> CD VII, str. 14, 56.

Pa ipak, odnos između Karla Roberta i bana Pavla ostaje sve do Pavlove smrti hladan. Uzalud ga tražimo među velikašima koji su prisutni pri Karlovoj krunidbi 1308. g. Velikaše predvođe pri krunidbi dva Gisingovca: ban Henrik i njegov sinovac Nikola<sup>78</sup>. U popisu prisutnih velikaša ne nalazimo ni bribirske poslanike. Kardinal Gentil koji kruni Karla Roberta uzima doduše kneza Jurja za svog dvorjanika<sup>79</sup>, ali nema dokaza da je stupio u vezu i s banom Pavlom.

Uzmemo li u obzir sve što je rečeno doći ćemo do zaključka da ban Pavao vješto iskorištava suparništvo između Arpadovića i Anžuvina da se oslobodi stvarnog vrhovništva i od kraja XIII. st. on ide uistinu svojim putem. Zato dok njegov brat Juraj vodi mladog kralja Roberta na prijestolje, Pavao sklapa s Goričcima ženidbeni ugovor tražeći savezništvo na drugoj strani<sup>80</sup>, Legenda na pečatu kojim zapečaćuje taj ugovor odlično je svjedočanstvo o Pavlovoj samosvijesti: on se, kako smo već spomenuli, naziva banom čitave Slavonije, premda mu takvu vlast nitko nije odobrio.

### Da li je Pavao zaista »dominus Croatorum« i da li je Andrijiina isprava iz 1293. g. falsifikat?

Gornji kratki pregled uspona Bribiraca jasno pokazuje u kojim se političkim okvirima izgrađuje bribirska dinastička vlast. Prednost je Bribiraca pred kasnijim hrvatskim oligarsima, prije svega pred knezom Nelipcem u tome što svoju vlast zasnivaju na historijski zajamčenim častima hrvatskih velikaša. Bribirci su, razumije se, svijesni te činjenice i zato im nije moglo pasti na pamet da se bore za krunu sv. Stjepana! To bi drugim riječima značilo da teže za čašću ugarskog kralja, što je, naravno, nemoguće. O takvim tobožnjim namjerama može govoriti samo onaj tko ne poznaje osnove legitimne vlasti tadašnjih ugarskih kraljeva. Naime, tada, tj. potkraj XIII. st. postoji samo jedna kraljevska kruna — *corona regni* — to je kruna sv. Stjepana. Kao što je poznato, za formalno priznanje vladarskog legitimiteta bilo je tada potrebno da kralja kruni ostrogonski nadbiskup i to u Stolnom Biogradu krunom sv. Stjepana. Sve je to odavno tako dobro poznato da nema potrebe posebno pobijati nabačene tvrdnje o tome da je i ban Pavao pomišljao na krunu!

A pitanje tobožnjeg Pavlova »gospodstva« nad Hrvatima još je lakše riješiti jer se zasniva na *dvije zablude*: prvo, na pogrešnom čitanju legende s Pavlova pečata i drugo, na progrešnom mišljenju da različiti naslovi koje Bribircima daju napuljski i drugi dvorovi i kancelarije odgovaraju častima koje stvarno nose. Gore spomenuti natpis na novo nađenom Pavlovu pečatu smije se čitati samo na jedan način, tj. tako da se Pavlova banska titula poveže s imenom Hrvata — dakle: *banus Croatorum*, a drugi dio naslova *dominus s Bosnom*. Prebacivanje veznika *et* iza riječi koju rastavlja stilistički je ukras u medievnoj latinštini i zato taj dio natpisa treba čitati: *et dominus Bosne*.

<sup>78</sup> CD VIII, str. 236.

<sup>79</sup> CD VIII, str. 243.

<sup>80</sup> CD VII, str. 394.

Najzad, da li je potrebno sumnjati u vjerodostojnost Andrijiine isprave iz 1293. g.? Postavljajući pitanje nastanka spomenute isprave M. Pandžić, koji je posljednji o njoj pisao, nabacuje misao o »trojici mogućih tvoraca«, ali smatra najsposobnijim za takav posao »lukavog Andriju«, kome je, kako misli, »takva povelja najviše išla u prilog«<sup>81</sup>. Pandžić je također proveo diplomatsku analizu isprave i vrlo dobro je uočio da je dispozicija »više nalik nekom međunarodnom ugovoru gdje se obje strane točno obvezuju na pojedine točno određene uvjete«. Isprava je zato »tipičan feudalno-vazalski ugovor«<sup>82</sup>. Međutim, prelazeći na ispitivanje eshatokola, Pandžić, kao i njegovi predšasnici na tom poslu, moraju konstatirati da isprava nema koroboracije. Ta činjenica svim ispitivačima toliko smeta da im se zbog tog nedostatka isprava čini u najmanju ruku vrlo sumnjiva. Premda je riječ o prijepisu, a ne o originalu, i Pandžić misli da je isprava »u ovakvom obliku i dalje u nekoj mjeri sumnjiva«, premda to »isto tako ne znači da bismo je definitivno smjeli proglasiti falsifikatom«. Zato se Pandžić odlučuje za hipotezu da je isprava »neke vrste akt tajne diplomacije venecijansko-ugarske te da zbog toga nije izdana pred svjedocima, a možda ni u kraljevskoj kancelariji, a vjerojatno i mimo znanja ugarskih velikaša i plemića«. Završavajući svoje raspravljavanje Pandžić ostavlja problem otvorenim i ne želi donijeti konačan sud »o autentičnosti i o integralnom tekstu povelje«<sup>83</sup>. To znači da je i kod Pandžića prevladalo uvjerenje da i na ovakav izvanredan politički ugovor smijemo gledati i ispitivati ga u krutim diplomatskim formulama tadašnje vladarske isprave! Ta i sam je Pandžić konstatirao da se isprava doima kao tajni ugovor, a toj konstataciji treba dodati još jednu: ponuda za sklapanje tog ugovora je došla od strane Bribiraca, a ne Andrije, što se u tekstu isprave i jasno ističe. Stoga po mom uvjerenju nema mjesta sumnji u Pavlovo poslanstvo u Budim. A ako već ispitujemo formalnu stranu tog vazalskog ugovora, onda treba posebno naglasiti da taj ugovor nije konačno zaključen i prema tome nije ni mogao dobiti konačnu formu isprave. Jer nakon *bribirske ponude* koju Deziderije nosi kralju sastavlja se *kraljev odgovor* s kojim se pregovaranje ne završava s jednostavnog razloga što kralj nije znao da li će Bribirci prihvatiti uvjete koje im šalje. Nema sumnje da Bribirci doista ne prihvaćaju Andrijiine uvjete i zato nije bilo ni potrebno sastavljati konačan ugovor u točno propisanim formulama.

Najzad, kakvo političko tumačenje valja dati ispravi iz 1293. g.? Prije svega, miješanje kraljice-majke ili kraljice-žene u vladarske poslove nije, kako smo se mogli uvjeriti, od Andrije II neobična pojava. Dakle, postavljanje Tomasine Morosini za vojvotkinju čitave Slavonije samo je nastavak dotadašnje arpadovske politike u dukatu i ne bismo ga smjeli pripisivati nekoj mletačkoj zamci. Nadalje, herceški su prihodi od prvih poznatih podataka o njima točno utvrđeni, pa prema tome Andrija III ne zahtijeva od Bribiraca nešto što mu nije pripadalo. Ponuda bana Pavla da će služiti s 500 konjanika također je za one prilike normalna, jer vazali stupaju u službu seniora sa svojim vlastitim četama.

<sup>81</sup> N. dj., str. 312, 334.

<sup>82</sup> N. dj., str. 345—346.

<sup>83</sup> N. dj., str. 353.

Uostalom, Pavao i njegova braća ne misle samo na kondotijersku službu ugarskom kralju. Oni nude kralju *uslugu* za koju traže *protuuslugu* — nasljednu bansku čast. Nudeći službu čine ustupak vladaru, jer su kao i drugi plemići dužni ići samo u obrambeni rat.

Ali, trebali bi raspravljajući o tim pitanjima voditi računa i o tome da ugovori sami po sebi nisu važni ako ugovorne stranke nemaju stvarnu snagu da uglavljene uvjete obdržavaju. Zato se ne čini točnim mišljenje da su Pavlovi pregovori s Andrijom III mogli, da su završeni, imati katastrofalne posljedice<sup>84</sup>. U to su vrijeme takvi ugovori česti, ali se ne provode u život. Za Bribirce nije odnos prema napuljskom dvoru bio »pitanje života i smrti«<sup>85</sup>, jer su oni jači od vladara suparnika, kako je to pokazao njihov položaj nakon 1300. g. Pavao nije nakon loših iskustva s jednim i drugim dvorom tražio oslonac u stranim vladarima i vladarskim kandidatima. On se, štoviše, toliko otuđio od budimskog dvora da ugarskog vladara ni ne spominje u svojim ispravama. A isto čini i njegov sin i nasljednik Mladin II.

### Zusammenfassung

»PAULUS DE BREBERIO BANUS CROATORUM DOMINUS ET BOSNE«

Der Autor analysiert noch einmal alle Quellen, in denen die Titel des Banus Pavao Bribirski angeführt werden, und kommt zur Überzeugung, dass »banus Croatorum« der einzige Titel ist, mit dem der Banus seine Macht in Kroatien bezeichnet. Diesem Titel fügt Pavao später auch noch den Titel »dominus Bosne« hinzu. Mit Rücksicht darauf, dass in der jüngsten Historiographie Zweifel über den Wert des Vertrages entstanden sind, den Banus Pavao mit König Andrija III. Arpadović im Jahre 1293 geschlossen hat, verteidigt der Autor die Glaubwürdigkeit der erwähnten Quelle und stellt fest, dass sie inhaltlich vollkommen der geschichtlichen Lage, in der sie entstanden ist, entspreche, und demnach authentisch sei.

<sup>84</sup> M. Pandžić, *n. dj.*, str. 349

<sup>85</sup> *N dj.*, str. 349.